

ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 37. 013 : 371.4 : 37. 014.24

Тетяна ГАВЛІТІНА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філософії,
економіки та менеджменту освіти
Рівненського ОШПО

КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті розглянуто проблему побудови нового змісту виховання й становлення інновацій у виховних системах сучасної школи. Проаналізовано виклики до освіти і виховання з боку освітньої реформи та євроінтеграції освіти.

Ключові слова: *цілеорієнтоване виховання, комплексний підхід, проектування педагогічного процесу, виховна система школи, менеджмент освітніх інновацій.*

В статті рассматривается проблема построения нового содержания воспитания и становления инноваций в воспитательных системах современной школы. Проанализированы вызовы к образованию и воспитанию со стороны образовательной реформы и евроинтеграции образования.

Ключевые слова: *целесоориентированное воспитание, комплексный подход, проектирование педагогического процесса, воспитательная система школы, менеджмент образовательных инноваций.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних викликів і змін актуальним є питання «визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка значною мірою формує майбутній розвиток Української держави» та «виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [1, с. 2-3].

Реагування науковців на запити і потреби сучасного освітньо-виховного середовища відбувається через розроблення й упровадження ефективного науково-методичного забезпечення перш за все національного і патріотичного виховання дітей, учнівської та студентської молоді. Це не тільки нова Концепція національно-патріотичного виховання,

а й Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, програмно-виховний контекст “Національної ідеї в становленні громадянина-патріота України” [3; 4] та ін.

Мета українського виховання ґрунтується на ідеології української державності, відповідно до якої нова філософія виховання в умовах входження до європейського освітнього простору утверджує погляд на суб’єктний розвиток особистості, що в цілісній системі виховання має виходити із потреб дітей та учнівської молоді в становленні громадянськості й державницького патріотизму на основі європейського цивілізаційного вибору України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження філософської, педагогічної та психологічної літератури показує, що процесам державотворення і створення виховних систем навчальних закладів найбільш відповідає національно-патріотична стратегія виховання, яка узгоджується з українською виховною традицією, виразниками якої стали М. Стельмахович, Ю. Руденко, Т. Дем’янюк, О. Вишневецький, І. Бех, К. Чорна та ін. Цілком зрозуміло, що така стратегія виховання має наповнюватися конкретним національно-демократичним змістом, ураховувати всі досягнення і проблеми становлення України та українців [6].

Питання проектування педагогічних систем, процесів і технологій розглянуті в роботах В. С. Безрукової, В. П. Беспалька, М. В. Кларіна, О. М. Коберника, В. О. Киричука, А. О. Лігоцького, Н. Р. Юсуфбекова та ін. «У всіх випадках для створення системи, здатної виконувати своє функціонально-цільове призначення, потрібен певний набір, певна сукупність утворюючих елементів, що впливає з однієї з ознак, притаманних системам» [9].

Ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування свідомого патріотизму учнівської молоді покладено в основу Стратегії національно-

патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки, що є для закладів освіти надзвичайно актуальним у зв'язку з визначенням змісту виховання та застосуванням щодо його спрямування комплексного підходу.

Виходячи з вищезначеного, **метою статті** є пошук шляхів реалізації стратегічних орієнтирів виховання та механізмів побудови виховної системи навчального закладу, в основу якої покладено завдання щодо «підвищення рівня організації, покращення функціонування як окремих елементів системи національно-патріотичного виховання, так і всієї системи в цілому» [1; 2].

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах перед вітчизняною наукою та освітою поставлено питання «світоглядного, цивілізаційного характеру, викликані Революцією гідності, агресією Росії, військовим протистоянням на Сході України, інтенсифікацією зусиль розхитати ситуацію в нашій державі, з одного боку, а з іншого – консолідацією українського суспільства навколо національних і загальнодемократичних цінностей, бажанням долучитися до сучасної європейської цивілізації, зростанням відповідальності, ініціативи, самодіяльності громадян» [1, с. 1].

До цих процесів долучено національні наукові та освітні установи, навчально-виховні заклади. Освіта забезпечує трансляцію нововведень у систему культурних норм і суспільних зразків, які демонструються дітьми і молоддю відповідно до сформованих ціннісних орієнтацій, а також забезпечує цілеспрямований вплив на їх свідомість і почуття, орієнтований на формування в них установок, цінностей, ідеалів, які проявляються в поведінці, діяльності, спілкуванні.

Парадигма українського виховання оновлюється на основі формування гармонійно розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої особистості, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою [7].

У комплексі в теорії та методиці виховання сконцентровано увагу на пошуку ідеологічно і світоглядно важливих напрямів та складових змісту виховного впливу на дітей і молодь. Як зазначено у концепціях і програмних документах, становлення громадянина-патріота України, просування нашої держави в число європейських і світових лідерів можливе за рахунок національної ідеї, консолідуючим в якій може стати імператив «шляхом злагоди і процвітання», аби сформувати свідомість і дух нації, який стане рушійною силою розбудови правової демократичної держави та громадянського суспільства [4].

Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає прищеплення учнівській молоді прагнення і навичок до самонавчання, самовиховання, самовдосконалення, самовизначення, самоорганізації, самореалізації впродовж усього активного трудового життя. Ці процеси повинні спиратися на принципи національної спрямованості, соціальної відповідальності, історичної й соціальної пам'яті, міжпоколінної наступності, толерантності, полікультурності, самоактивності, саморегуляції тощо.

Єдність і перспективи розвитку європейського освітнього простору забезпечують школа і вчитель. Саме тому головним є формування нового вчителя, який підготує молоде покоління, здатне жити й працювати в нових життєвих реаліях, творити себе і своє життя, бути конкурентоспроможним на ринку освіти.

Сучасні ідеї інтеграції, їх сутність розкрито в провідних освітньо-політичних документах Ради Європи та Європейського Союзу, зокрема: «Європейській хартії мов регіональних та національних меншин» (1992); Лісабонській конвенції (1997); Спільній декларації міністрів освіти Європи (1999); Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (Страсбург, 2002), які розглядають європейський вимір в освіті, а саме: потребу зміцнення в молоді почуття європейської своєрідності; розуміння цінностей європейської цивілізації і основ розвитку європейської спільноти, які включають демократію, повагу до прав людини, толерантність та солідарність як результат пізнання «інших»; підготовку молоді до участі в суспільному та господарському розвитку Європейського Союзу, усвідомлення його користності; збагачення знань про історичні, культурні, господарські аспекти країн – членів ЄС.

Розвиток і виховання особистості у третьому тисячолітті визначаються в загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні європейські цінності: мир, демократію, верховенство права, особисту свободу, відкритість і повагу до інших культур, солідарність. Це має сприяти цілеорієнтованому вихованню особистості та світоглядному формуванню в молодого покоління української ідентичності, утвердженню власної позиції у світі як європейської нації.

У методичних рекомендаціях щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, також зазначено, що особливостями сучасного виховання є:

- спрямованість на формування вільного вибору розвитку особистості, індивідуалізація та особистісна орієнтація на класно-урочну систему;

- посилення українського національного компонента в позакласній, позаурочній та позашкільній діяльності;

- посилене обґрунтування українського державотворення, вивчення творів видатних синів українського народу та відкриттів українців у різні роки і періоди розвитку нашої держави;

- лібералізація громадської думки школярів і молоді в межах законодавчих ініціатив та самоврядної діяльності;

- демократизація відносин, створення атмосфери діяльності, співпереживання, сприяння автономізації дітей;

- відмова від методів і форм чужої ідеології, посилення національної ідеї тощо [1].

Реформування освітньої галузі має збагачуватися новими процесуальними вміннями і компетентностями, розвитком здібностей оперуванням інформацією, творчим рішенням проблем науки і ринкової практики з акцентом на індивідуалізацію освітньо-виховних програм та педагогічної діяльності. Як вважають представники проектування педагогічних систем, процесів і технологій, виховна система навчального закладу як феномен реальної

дійсності і педагогічне поняття займає центральне місце в теорії і практиці виховних систем [9].

Разом із тим, у наукових дослідженнях відсутній системний аналіз освітніх і педагогічних технологій як об'єкта проектування системи, її параметрів, критеріїв інноваційності сучасної школи, а також самого процесу розробки освітніх і педагогічних технологій на засадах виховання. Більшість дослідників педагогічної діяльності виокремлюють в її структурі проектувальний компонент як найбільш значимий, що забезпечує технологізацію педагогічного процесу, визначає його ефективність. Менеджмент освітніх інновацій, розробка та обґрунтування технології проектування педагогічної діяльності, яка зорієнтована на самоорганізацію суб'єкта проектування, ставить в залежність створення інновацій від можливості творчих здібностей, спроможності висувати, відстоювати і втілювати у життя власні думки й ідеї та від інноваційної політики, яка характеризується в менеджменті освітніх інновацій як особливий вид діяльності суб'єктів і об'єктів, пов'язаний із пошуком нових педагогічних ідей, прогнозуванням освітніх перспектив, їх практичною алгоритмізацією та технологізацією [5, с. 96].

У практичній технології ідея цілісності виховного процесу реалізується шляхом комплексного підходу. Комплексність — це єдність цілей, завдань, змісту, методів і форм виховного впливу і взаємодії. Як зазначав ще В. О. Сухомлинський, між виховними впливами існують десятки, сотні, тисячі залежностей і обумовленостей. Ефективність виховання врешті-решт визначається тим, що ці залежності й обумовленості враховуються, точніше, здійснюються на практиці.

Узагальнюючи різні підходи до трактування сутності педагогічної системи й освітньої та педагогічної технології, приходимо до висновку, що терміни "проект", "проектування" досить часто вживаються як основні родові ознаки цього поняття. Базуючись на процесуальних компонентах інноваційного виховання, цікавим стає проект виховної системи школи, що реалізується на практиці в нових умовах розвитку педагогічних систем навчального закладу.

Стратегія інноваційних процесів у сучасній освіті України передбачає суттєву реорганізацію існуючих педагогічних систем, осмислення цінностей, цілей і змісту їх діяльності та корінний перехід від тоталітарної уніфікації, усталених стереотипів, неефективних шаблонів і жорстких форм до творчої ініціативи й індивідуальної відповідальності педагогів у проектуванні й організації педагогічної та управлінської взаємодії. За висновками В. Караковського, сутність інноваційного потенціалу школи визначають його структурні елементи. За Т. Ільїною, моделі структурування процесу виховання базуються на послідовності етапів (стадій) розвитку виховного процесу і відповідних педагогічних дій у часі. Педагогічне проектування розглядається як визначення параметрів та майбутнього стану функціонування педагогічного об'єкта з урахуванням впливу новостворених умов. Об'єктами педагогічного проектування В. Безрукова визначає педагогічні системи, педагогічні процеси і педагогічні ситуації [8].

Як відомо, педагогічна система – це цілісність закономірно розташованих і взаємопов'язаних

компонентів, які в своїй єдності утворюють нове явище або процес. Тому для дослідження організації системи, її процесуальних компонентів (мета та завдання, зміст, засоби та методи, умови, результат управлінняського, навчально-дидактичного учіння, технологічного, виховного процесів) необхідно базуватися на системному підході та виховному аспекті діяльності інноваційної школи. Будь-який процес як система має конкретні цілі, функції і властивості, які відрізняються від цілей, функцій і властивостей складових її об'єктів, відносин, атрибутів. За допомогою відносин система об'єднується в єдине ціле, тобто у суб'єкт-об'єктну взаємодію в цілому. Тому необхідно враховувати наявність різних типів зв'язку і взаємного впливу структурно-функціональних компонентів системи, а також постійні протиріччя як усередині її структури, що виникають між компонентами, так і протиріччя всієї системи із зовнішнім середовищем.

Як свідчить практика, однією з основних причин низького інноваційного потенціалу навчального закладу та дослідницької культури педагога є недостатня розробленість теоретичних основ проектування інноваційного виховання та впровадження освітніх і педагогічних інновацій. Аналіз і прогнозування можливих напрямків розвитку сучасного навчального закладу як соціально-педагогічної системи і пошук шляхів виховного впливу на особистість розкриє комплексне дослідження системи виховання в українській школі з урахуванням розвитку європейського освітнього простору.

Таким чином, інновації у вихованні ми розглядаємо як системний спосіб реалізації в педагогічній практиці сучасних освітніх парадигм, що впливають на виховний потенціал особистості. Експериментальна діяльність належить до розряду інноваційних, оскільки передбачає перетворення педагогічної дійсності, розвиток педагогічних систем, удосконалення педагогічного процесу. Тому питання генезису нових педагогічних ідей, їх концептуального обґрунтування і впровадження в практику на технологічному рівні потребують більш детального вивчення як на методологічному, так і практичному рівні.

Висновки. До перспектив інноваційного розвитку навчальних закладів належить система виховання в українській школі на основі процесного моделювання управлінської, навчальної, виховної діяльності в ЗНЗ. З метою формування інноваційної спрямованості управлінського, педагогічного і виховного процесу та забезпечення якості виховних інновацій і ефективності їх упровадження в інноваційному навчальному закладі важливими є такі завдання дослідження:

- перевірка наукових положень та практичної доцільності комплексного дослідження систем виховання дітей та учнівської молоді та її адекватності сучасним вимогам реформи освіти та євроінтеграції;
- встановлення розвитку і виховання особистості за інваріантними зв'язками у процесі взаємодії компонентів процесів із урахуванням загальних внутрішніх суперечностей та зовнішньої адаптації у європейському просторі;
- виявлення властивостей української школи та ситемоутворюючих факторів виховного впливу на розвиток особистості;
- створення умов та забезпечення ефективності функціонування структурних компонентів

системи української школи на шляху до європейської освіти;

- створення та розповсюдження нових засобів для роз'яснення педагогічних проблем як результату творчого пошуку та оригінальних нестандартних рішень щодо їх розв'язання та народження оригінальних виховних ідей, нових виховних технологій, форм і методів виховання;

- експериментальне підтвердження та експертна оцінка ціннісної системи виховання Людини в українській школі;

- розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо використання виховного потенціалу системи української школи в європейському освітньому просторі.

В умовах експерименту можливо досягти інноваційного розвитку навчального закладу та визначення цінності кожного суб'єкта відродження України як держави, розвитку громадянського, демократичного суспільства, культури і власної життєтворчості за умов інтеграції освітнього простору навчального закладу в єдиний європейський освітній простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція національно-патріотичного виховання : затверджено наказом МОН України від 16.06.2015 № 641 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shkola.ostriv.in.ua/>.

2. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки :

указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/>.

3. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та молоді / І. Д. Бех. – К. : ІПВ НАПН України, 2014. – 14 с.

4. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України (програмно-виховний контекст) / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – Ч. : ЧОШПО, 2014. – 49 с.

5. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті / Л. Даниленко. – К. : Шкільний світ, 2007. – 120 с.

6. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід / Т. Д. Дем'янюк, І. Д. Бех, М. Г. Байрамова та ін. – Рівне : Волинські обереги, 2007. – 315 с.

7. Литньов В. Є. Оновлена парадигма українського національного виховання [Електронний ресурс] / В. Є. Литньов. – Режим доступу : http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=216.

8. Маслов В. І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами : навч. посібник. – Тернопіль : Астон, 2007. – 150 с.

9. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології : навчально-методичний посібник для керівників шкіл, учителів, слухачів ІПО / Г. І. Сорока. – Харків : Ранок, 2002. – 128 с. – (Серія «Управління школою»).

Дата надходження до редакції: 17.12.2015 р.

УДК 371.4 : 373.5

Ольга КІЯН,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник

відділу інноваційної діяльності

та дослідно-експериментальної роботи

Інституту інноваційних технологій і змісту освіти

МОН України

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто педагогічні умови виховання громадянської компетентності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Розкрито підходи та принципи виховання особистості, яка, соціалізуючись у сучасних умовах, набувала б відповідних рис і якостей, що характеризують її як громадянина.

Ключові слова: педагогічні умови, громадянська компетентність, громадянське виховання.

В статті рассматриваются педагогические условия воспитания гражданской компетентности учащихся общеобразовательных учебных заведений. Раскрываются подходы и принципы воспитания личности, которая, социализируясь в современных условиях, может приобрести соответствующие черты и качества, характеризующие ее как гражданина.

Ключевые слова: педагогические условия, гражданская компетентность, гражданское воспитание.